

DE TWAALF WERKEN VOOR GEMEENTEN EN OCMW'S

ARMOEDEBESTRIJDING ALS TOPPRIORITEIT VOOR DE VOLGENDE LOKALE LEGISLATUUR

EEN GEMEENSCHAPPELIJK MEMORANDUM VOOR DE LOKALE VERKIEZINGEN VAN:

**DE SECTOR SAMENLEVINGSOPBOUW, CAW FEDERATIE, STEUNPUNT ALGEMEEN WELZIJSWERK /
VLAAMS STRAATHOEKWERKOVERLEG, HET VLAAMS NETWERK VAN VERENIGINGEN WAAR ARMEN
HET WOORD NEMEN, WELZIJSCHAKELS EN WELZIJSZORG.**

INLEIDING.....	3
Ieders stem telt!	3
De twaalf werken voor gemeenten en OCMW's.....	4
1. Een toereikend minimuminkomen: basis van een menswaardig bestaan.....	5
2. Recht op zowel een gegarandeerde en toereikende minimumlevering van energie en water als op betaalbare energie- en waterfacturen	5
3. Nood aan een ambitieus sociaal woonbeleid.....	6
4. Geen menswaardig leven mogelijk zonder aangepaste woonvorm	7
5. School als hefboom tegen sociale uitsluiting.....	9
6. Een vrijetijdsaanbod voor maatschappelijk kwetsbare groepen.....	9
7. Goed uitgebouwde 1 ^{ste} elijns welzijns- en gezondheidszorg: noodzakelijke fundamenten van een proactief lokaal sociaal beleid.....	10
8. Sociale activering op ieders maat	11
9. Recht op een leefbare woonomgeving	12
10. Ruimte voor kinderen en jongeren	13
11. Mensen zonder papieren: NEEN aan een rechteloze en verpauperde onderklasse in onze samenleving.....	14
12. Participatie: noodzakelijk cement van onze 21 ^{ste} eeuwse lokale democratie.....	15

DE 12 WERKEN VOOR GEMEENTEN EN OCMW'S: ARMOEDEBESTRIJDING ALS TOPPRIORITEIT VOOR DE VOLGENDE LOKALE LEGISLATUUR

INLEIDING

Ieders stem telt!

Op 14 oktober 2012 vinden in ons land de verkiezingen voor gemeenten en provincies plaats. Voor maatschappelijk kwetsbare groepen¹ staat er die dag veel op het spel. Want lokale besturen beschikken over heel wat hefboomen die reële verbeteringen kunnen tot stand brengen in het leven van het maatschappelijk kwetsbare groepen. Bovendien vormen gemeenten (met hun buurten en wijken) het meest nabije bestuursniveau: nergens kan beleidsparticipatie door en empowerment van maatschappelijke kwetsbare groepen beter gerealiseerd worden. Desondanks stellen we vast dat hun belangen maar zelden centraal staan wanneer politieke partijen naar de gunst van de kiezer dingen.

Om deze redenen geven tal van middenveldorganisaties² samen vorm aan 'Ieders stem telt!', een participatief project dat aan maatschappelijke kwetsbare groepen een megafoon biedt in aanloop naar de lokale verkiezingen van 2012. Vele duizenden onder hen brachten we in het najaar van 2011 samen in Vlaanderen en Brussel.³ Zij dachten mee na over maatregelen die lokale beleidsverantwoordelijken kunnen nemen in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting.⁴ In het voorjaar van 2012, wanneer de politieke partijen volop werken aan hun lokaal verkiezingsprogramma, volgt een intensieve lobbyronde. En ook tijdens de verkiezingscampagne zelf zullen maatschappelijk kwetsbare groepen nadrukkelijk aanwezig zijn in het politieke en publieke debat. Enerzijds via politieke debatten over armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen en Brussel. Anderzijds via een sociale stemtest die onder wetenschappelijke begeleiding van politicoloog Dave Sinardet wordt uitgewerkt op basis van de resultaten van het participatief proces. Dit wordt een instrument dat zich via de media uitdrukkelijk richt tot het grote publiek.

¹ Groepen die zich in onze samenleving om financiële, sociale en lichamelijke redenen in een kwetsbare positie bevinden. Het betreft een erg diverse groep mensen: denk bijvoorbeeld (maar niet uitsluitend) aan mensen in armoede, aan meervoudig achtergestelden, aan laaggeschoolde langdurig werklozen, aan leefloontrekkers, aan maatschappelijk kwetsbare senioren en jongeren, aan eenoudergezinnen met een laag inkomen, aan vele gezinnen van allochtone origine, aan kamerbewoners en woonnomaden, aan mensen die vereenzaamd leven, aan asielzoekers, erkende vluchtelingen en mensen zonder papieren, aan dak- en thuislozen, aan woonwagenbewoners en permanente campingbewoners, aan minder mobiele personen, mensen met een handicap en langdurig zieken, aan bewoners van aandachtsgebieden enz.

² De negen instituten voor Samenlevingsopbouw, Centra voor Algemeen Welzijnswerk, het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, Welzijnsschakels, Vormingpluscentra, federaties van zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden, straathoekwerk, jeugdwerkorganisaties, gehandicaptenverenigingen, ...

³ Hoewel dit memorandum is geschreven op maat van Vlaamse steden en gemeenten, gelden het gros van de voorstellen – weliswaar met inachtneming van de andere institutionele context en beleidspraktijk – ook voor gemeenten binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁴ Dit memorandum moet dan ook gezien worden als een momentopname tijdens dit proces: begin 2012 mondt dit proces uit in regionale en gemeentelijke prioriteitennota's die de participatietoets ten volle hebben doorstaan.

De twaalf werken voor gemeenten en OCMW's

Lokale verkiezingen gaan in de eerste plaats over lokale beleidsthema's. Toch kozen we er bewust voor om ook een memorandum op te stellen dat zich richt tot de diverse politieke partijhoofdkwartieren. Uiteraard omdat de moederpartijen ongetwijfeld een sterke invloed uitoefenen op hun lokale afdelingen. Maar ook omdat armoedebestrijding een doorgedreven samenwerking vergt tussen de diverse bestuursniveaus.

Met die armoede is het niet goed gesteld in ons land. Een beperkte greep uit de cijfers.⁵ 10,1% van de Vlaamse bevolking heeft een inkomen onder de armoedegrens. 40% van de private huurders geeft aan dat ze in een woning leeft met een gebrek aan comfort. Meer dan 100.000 Vlaamse gezinnen kunnen de facturen van hun commerciële energieleverancier niet langer betalen. 17,4% van de mensen kan zich jaarlijks geen week vakantie buitenshuis veroorloven. 29,2% van de alleenstaanden met kinderen stelt gezondheidszorgen uit omwille van financiële redenen. Wie armoede bestempelt als een marginaal fenomeen dwaalt: armoede is doorgedrongen tot grote lagen van onze samenleving. Zelfs een job geeft niet de nodige bescherming tegen armoede.

Binnen een aantal grote categorieën neemt armoede (uitgedrukt als een percentage onder hen dat onder de armoedegrens leeft) zonder meer dramatische proporties aan. Denk maar aan alleenstaanden (15,7%), eenoudergezinnen (22,3%) en ouderen (20,2%). Of aan gezinnen van Marokkaanse (54%), niet-Europese (37%), Oost-Europese (36%) of Turkse (33%) origine. Of wat te denken van de Brusselse armoedesituatie, waar in een arme gemeente als Sint-Jans-Molenbeek de jongerenwerkloosheid extreme vormen aanneemt tot meer dan 40%?⁶ Bovendien leeft 4,2% van de Belgische bevolking in een toestand van onderbescherming: omwille van tal van drempels nemen ze zelfs hun recht op een leefloon (of op een financiële bijpassing tot op het niveau van het leefloon) niet op.⁷ Ook bij mensen zonder papieren is de armoedesituatie schrijnend en uitzichtloos.

Om lokale besturen aan te moedigen het voortouw te nemen in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting, schuiven we – de Griekse mythologische held Herakles indachtig – 12 werken naar voor gericht tot gemeenten en OCMW's. Deze 12 werken zijn alle even noodzakelijk als uitdagend. Van lokale besturen durven we – als eerste bestuurlijke solidariteitskring – vragen dat ze voor hun inwoners een ethische ondergrens garanderen: we vragen met andere woorden dat ze alles in het werk stellen om hun inwoners een leven in menselijke waardigheid te garanderen, zelfs indien ze hiertoe soms inspanningen moeten leveren die de verantwoordelijkheid van hogere overheden zijn. Lokale besturen als zorgende besturen, die zeker in crisistijden hun inwoners niet in de kou laten staan.

⁵ An Van Haarlem en prof. Danielle Dierckx van de onderzoeksgroep OASeS (Universiteit Antwerpen) lijkten recente cijfers op in de Armoedebareometer 2011, te raadplegen op de website van Decenniumdoelen 2017 (www.decenniumdoelen.be). De cijfers over gekleurde armoede werden geactualiseerd op basis van 'Armoede en sociale uitsluiting – jaarboek 2011', eveneens van OASeS.

⁶ Uit het 'Brussels armoederapport 2011' van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad

⁷ Geciteerd in een tussentijdse rapportering van het lopende praktijkonderzoek 'Onderbescherming in Zuid-Oost Vlaanderen – proactief handelen vanuit landelijke OCMW's' van Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen, uitgevoerd in samenwerking met HIVA-K.U.Leuven.

Sterke, kritische en autonome middenveldorganisaties zijn voor lokale besturen de best denkbare bondgenoten om deze twaalf werken stapsgewijs te helpen realiseren. En uiteraard dient ook het engagement en de ervaringsdeskundigheid van maatschappelijk kwetsbare groepen zelf voluit benut te worden: voor ons geldt participatie immers als een noodzakelijk cement van onze 21ste eeuwse lokale democratie.

1. Een toereikend minimuminkomen: basis van een menswaardig bestaan

- Lokale besturen stellen, invulling gevend aan hun wettelijke opdracht⁸, iedereen die op hun grondgebied verblijft in staat een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid. De budgetstandaard is een goed kader voor het bepalen van de hoogte van de aanvullende steun.⁹
- De aanvullende steun van OCMWs mag niet afhankelijk zijn van het statuut dat mensen hebben of 'de categorie' waartoe ze behoren. Hij mag met andere woorden niet beperkt worden tot de leefloongerechtigden, maar moet worden uitgebreid naar al wie het met een werkelijk beschikbaar inkomen beneden de budgetstandaard moet doen. Dat kunnen dus ook werklozen, gepensioneerden, mensen met een laag inkomen uit arbeid (zelfstandig of in dienstverband), ... zijn.
- Lokale besturen investeren in een aanbod van schuldpreeventie, schuldbemiddeling en budgetbegeleiding en -beheer dat beantwoordt aan de lokale noden. Ook voor mensen die in schuldbemiddeling zitten, vormt de budgetstandaard een aangewezen instrument om bijvoorbeeld het leefgeld te bepalen.

2. Recht op zowel een gegarandeerde en toereikende minimumlevering van energie en water als op betaalbare energie- en waterfacturen

- Lokale besturen realiseren het recht op energie: zij garanderen dat burgers niet worden afgesloten van gas, elektriciteit en/of water als minimumvoorwaarde voor een menswaardig bestaan.
- De goedkoopste energie is deze die bespaard wordt. Omdat energiebesparing vooral op de private markt een zeer acuut probleem is, werken lokale besturen een investeringsprogramma uit voor de private huurmarkt, zowel gericht op

⁸ Artikel 2 van de wet op de maatschappelijke integratie van 2002: "Elke persoon heeft recht op maatschappelijke integratie. Dit recht kan onder de voorwaarden bepaald in deze wet bestaan uit een tewerkstelling en/of een leefloon, die al dan niet gepaard gaan met een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie."

⁹ "Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen." Bérénice Storms en Karel Van den Bosch, (zie <http://www.menswaardiginkomen.be/> met o.m. een samenvatting van het onderzoek op 20p.).

energiebesparing als op verbetering van de structurele woonkwaliteit. Ze treden daartoe in overleg met zowel verhuurders als met organisaties die de belangen van maatschappelijk kwetsbare huurders verdedigen en verankeren de gemaakte afspraken in een gemeentelijk reglement. In dat gemeentelijk reglement wordt opgenomen dat elke tussenkomst van lokale besturen op de private huurmarkt gekoppeld wordt aan de sociale dimensie (o.a. garanties omtrent een billijke huurprijs en woonzekerheid).

- Lokale entiteiten van het FRGE¹⁰ voorzien naast leningen voor energiebesparende investeringen in woningen (zoals dakisolatie, isolerende beglazing en/of condensatieketels), daarenboven ook:
 - ✓ leningen voor investeringen in de structurele kwaliteit van woningen (zoals dakrenovatie, vervanging van buitenschrijnwerk en/of structurele vochtbestrijding);
 - ✓ leningen voor de aankoop van energiezuinige huishoudelijke toestellen (met toepassing van de zogenaamde derdebetaler logica waarbij het ontleende bedrag wordt terugbetaald a rato van de gerealiseerde energiebesparing).

Veel meer dan nu het geval is, dienen lokale entiteiten van het FRGE zich bovendien te focussen op het bereik van maatschappelijk kwetsbare groepen, ook wanneer deze huren op de private markt. Trajectbegeleiding moet daarom niet enkel aan eigenaar-bewoners, maar ook aan eigenaar-verhuurders worden aangeboden. Ook deze beleidskeuzes dienen verankerd te worden in een gemeentelijk reglement.

- Lokale besturen kunnen een verschil maken op het vlak van de hoge prijs voor energie en water. Zo kunnen ze maatschappelijk kwetsbare groepen vrijstellen van gemeentelijke bijdragen voor waterzuivering, kunnen ze een gezamenlijke aankoop van energie organiseren en kunnen ze (complementair aan het verwarmingsfonds) financieel tussenkomen voor andere verwarmingsbronnen dan elektriciteit en gas.

3. Nood aan een ambitieus sociaal woonbeleid

- Elke gemeente engageert zich bindend om – op basis van een participatief tot stand gekomen woonmonitor (die niet mag beperkt worden tot sociale huur) – tegen het eind van de volgende lokale legislatuur (eind 2018) minstens het haar opgelegde sociaal objectief voor sociale huurwoningen te realiseren zoals bepaald in het grond- en pandendecreet. Op basis van een analyse van de woonnoden moet dit opgelegde objectief opgetrokken worden tot een betaalbaar en kwalitatief woningaanbod wordt gerealiseerd dat aan de vraag kan voldoen.
- Via een intergemeentelijke samenwerking investeren lokale besturen in een centrale aanmeldingsdienst waar kandidaat-huurders zich kunnen aanmelden voor zowel de

¹⁰ Fonds ter Reductie van de Globale Energiekost (www.frge.be).

sociale huisvestingsmaatschappij als het sociale verhuurkantoor. Deze centrale aanmeldingsdienst vraagt namens de kandidaat-huurder alle nodige documenten op en vult deze samen met hem of haar in. Daar krijgen zij een certificaat en de nodige informatie waarmee zij zich verder kunnen inschrijven bij de sociale verhuurder naar keuze. Door extra aandacht voor en methodische ondersteuning van maatschappelijk kwetsbare groepen wordt ongewilde uitval bij de tweejaarlijkse evaluatie herleid tot nul.

- Door een te nadrukkelijk streven naar sociale mix neemt de wachttijd van maatschappelijk kwetsbare kandidaat-sociale huurders onaanvaardbaar grote proporties aan. In de lokale toewijzingsreglementen realiseren lokale besturen daarom een goede voorrangregeling voor de meest kwetsbare groepen (bijvoorbeeld daklozen, ex-psychiatrische patiënten, ex-gedetineerden, gezinnen met laagste inkomens, enz.).
- In overleg met en met steun van de gewestelijke en provinciale overheid, realiseren lokale besturen een gebiedsdekkend netwerk van Sociale Verhuurkantoren (SVK). Lokale besturen stellen hun eigen leegstaand patrimonium ter beschikking van het SVK met het oog op kwalitatieve en betaalbare huisvesting voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen.

Verder drijven ze de strijd op tegen leegstand en verkrotting via het systeem van sociaal beheer. Daardoor kunnen lokale besturen leegstaande en verkrotte woningen, na renovatie door en onder beheer van SVK, ter beschikking stellen van maatschappelijk kwetsbare huurders en/of benutten als noodwoningen of tijdelijke huisvesting.

4. Geen menswaardig leven mogelijk zonder aangepaste woonvorm

- Lokale besturen garanderen – via sociale huisvesting, gemeentelijke huursubsidies en/of extra woonbegeleiding – betaalbare en kwalitatieve herhuisvesting in elk geval van onbewoonbaarverklaring.
- Vlaanderen heeft daarenboven nood aan een meer globale aanpak van de dak- en thuisloosheid, met de klemtoon op preventie van dak- en thuisloosheid en verbetering van de doorstroming naar private en sociale huisvesting. Inzake voorkoming van uithuiszetting zou niemand nog uit huis mogen gezet worden bij gebrek aan begeleidings- en herhuisvestingsmogelijkheden. Daartoe is samenwerking nodig tussen de beleidsdomeinen wonen en welzijn en tussen het Vlaamse en het lokale beleidsniveau.

Om deze doelstelling te realiseren dient een lokaal bestuur in te zetten op:

- ✓ een betere doorstroming van opvang naar huisvesting;
- ✓ een gebiedsdekkend aanbod van woonbegeleiding;
- ✓ voldoende capaciteit van nood- en transitwoningen die ingezet kunnen worden voor crisisopvang.

Naast klassieke vormen van sociale huisvesting kunnen ook alternatieve woonvormen bijdragen aan de realisatie van het recht op wonen van maatschappelijk kwetsbare groepen:

- Zowel in de steden Brussel, Antwerpen en Gent (met steun van de Vlaamse overheid) als in de vijf Vlaamse provincies wordt tijdens de volgende lokale legislatuur o.m. een experiment opgestart rond het concept wooncoöperaties¹¹: een model waarbij kansengroepen gestimuleerd worden tot eigendomsverwerving, maar waarbij de (participatief beheerde) wooncoöperatie ten allen tijde eigenaar blijft van de grond (waardoor speculatie en inflatoire effecten vermeden worden).
- Lokale besturen moeten de inspanningen ondersteunen die mensen met een (te) laag inkomen ondernemen om via vormen van collectief of solidair wonen de (te) hoge woonkosten te drukken. Soortgelijke vormen van rationeel gebruik van schaarse financiële middelen moeten aangemoedigd worden, eerder dan gesanctioneerd. Zij kunnen opgenomen worden als vormen van aanvullende steun die lokale besturen aan mensen met een minimuminkomen kunnen bieden.
- Gemeenten en provincies erkennen verder dat het permanent wonen in weekendverblijfparken, op toeristische campings en op residentiële woonwagenterreinen onmiskenbaar verbonden is met de moeizame zoektocht van maatschappelijk kwetsbare gezinnen naar betaalbare en kwalitatief aanvaardbare huisvesting. Samen geven gemeenten en provincies daarom vorm aan een actief beleid gericht op de realisatie van projecten rond sociaal buitenwonen¹². Ze erkennen sociaal buitenwonen als een volwaardige woonvorm voor mensen die daar expliciet voor kiezen.
- Lokale besturen garanderen tenslotte ook het recht op wonen in een woonwagen op hun grondgebied. De stad/gemeente en/of het intergemeentelijk samenwerkingsverband voorziet voldoende standplaatsen voor permanent gevestigde woonwagenbewoners. Voorts geven lokale besturen vergunningen aan woonwagenbewoners zodat ze op hun privégrond een woonwagen mogen zetten. Voor een tijdelijke opvang van rondtrekkenden werkt elke gemeente een regeling uit voor een minimale opvang (via een tiental kleine standplaatsen), beperkt in duur en frequentie, samen met de andere gemeenten van de eigen politiezone en in overleg met de provinciegouverneur.

¹¹ Of Community Land Trusts, zoals dit uit de Verenigde Staten afkomstige model daar genoemd wordt.

¹² In het concept sociaal buitenwonen worden positieve elementen van campingwonen bewaard: betaalbare en kwalitatieve woningen, een diversiteit aan woonvormen, ... De term verwijst zowel naar het *evenveel binnen- als buiten wonen* als naar *het sociaal beheer* door provincies, gemeenten, OCMW's en/of de erkende sociale woonorganisaties.

5. School als hefboom tegen sociale uitsluiting

- Steden en gemeenten komen lokaal tot afspraken om de schoolkosten te beperken en om tussen te komen bij financiële problemen voor kwetsbare gezinnen.
- Wanneer steden en gemeenten optreden als inrichtende macht bouwen ze scholen uit als multifunctionele voorzieningen, die naast een leerfunctie ook een lokale gemeenschapsfunctie (met daarin een doelgroepenwerking) kunnen vervullen.
- Lokale besturen garanderen in de school een laagdrempelig studieaanbod (inclusief computers) na de schooluren aangeboden aan kinderen die thuis niet de noodzakelijke rust en ruimte hebben om het huiswerk te maken of te studeren. Ze kunnen ook een aanbod ontwikkelen omtrent studiebegeleiding en opvoedingsondersteuning in de thuissituatie van maatschappelijk kwetsbare gezinnen.¹³ Ook onderwijsopbouwwerkers en/of brugfiguren tussen scholen en maatschappelijk kwetsbare gezinnen kunnen scholen helpen om armoede structureel te bestrijden.
- Lokale overheden maken ook werk van een onderwijspunt dat ouders en leerlingen wegwijs maakt in de bestaande lokale of bovenlokale voorzieningen op het vlak van onderwijs, zoals studietoelagen, welzijnspartners, en financiële begeleiding, inschrijving of ondersteuning. Dit onderwijspunt werkt nauw samen met het OCMW.
- Om het inschrijvingsrecht voor maatschappelijk kwetsbare groepen te realiseren, ondersteunen gemeenten de werking van Lokale Overlegplatforms (LOP). In gemeenten waar geen LOP actief is, organiseren lokale besturen afstemming tussen scholen.
- Lokale besturen bewaken dat er voldoende capaciteit is in het basisonderwijs en signaleren tijdig problemen ter zake aan de bevoegde overheden.

6. Een vrijetijdsaanbod voor maatschappelijk kwetsbare groepen

- Elk lokaal bestuur anticipeert op de Vlaamse vrijetijdspas. Waar mogelijk wordt aangesloten op in de regio reeds bestaande passen of wordt gewacht op de Vlaamse vrijetijdspas vooraleer lokaal bijkomende passen te creëren. Om een voor de gebruiker zo eenvoudig en gebruiksvriendelijk systeem te bereiken, stemmen lokale besturen zowel intern (tussen diensten) als extern (tussen gemeenten) zoveel mogelijk af. Een vrijetijdspas mag geen uitsluiting van bepaalde groepen veroorzaken en moet voldoende keuzemogelijkheden bieden aan maatschappelijk kwetsbare groepen, zowel binnen als buiten de gemeentegrenzen. Bovendien moet de korting voldoende groot zijn voor de meest arme gezinnen.

¹³ Zie bijvoorbeeld www.dekatrol.be.

- Lokale besturen en de Vlaamse overheid investeren samen in participatiemedewerkers die kansengroepen actief toeleiden naar het lokale en regionale vrijetijdsaanbod. Ze werken samen met zowel de vrijetijdsaanbieders als maatschappelijk kwetsbare gezinnen een toegankelijk aanbod uit dat tegemoet komt aan hun noden en behoeften.
- Lokale besturen zetten in op actieve cultuurparticipatie en –creatie als empowering van maatschappelijk kwetsbare groepen, onder meer via lokale sociaal-artistieke projecten.

7. Goed uitgebouwde 1^{ste}elijns welzijns- en gezondheidszorg: noodzakelijke fundamenten van een proactief lokaal sociaal beleid

- Tienduizenden burgers in ons land (over)leven in een permanente toestand van onderbescherming: ze benutten hun rechten op sociale hulp- en dienstverlening van het OCMW niet (volledig), laat staan dat ze hun sociale grondrechten (alle en/of volledig) realiseren.

Lokale besturen dienen daarom voluit in te zetten op proactieve dienstverlening als antwoord op onderbescherming. Dat vergt een gecombineerde inzet op volgende elementen:

- ✓ Proactieve dienstverlening vergt een sterk kwalitatieve dienstverlening vanuit OCMW's. Daartoe dienen rechten automatisch toegekend worden en dient de dossierlast van maatschappelijk werkers van OCMW's beperkt te worden tot 60 actieve dossiers. Dat stelt hen in staat om kwalitatief aandacht te besteden aan alle fases van het dienstverleningsproces (gevisualiseerd door de rechtencirkel) en op continue basis gebruik te maken van de rechtenverkenner (www.rechtenverkenner.be).
- ✓ Lokale besturen dienen daarnaast in te zetten op vormen van outreachend handelen, waarbij het actief opsporen van mensen die hun rechten niet volledig uitputten centraal staat. Om dit waar te kunnen maken, dienen OCMW's netwerken uit te bouwen met diverse mensen en sleutelorganisaties. Langs deze netwerken kunnen OCMW's informatie verspreiden over hun dienstverlening en kunnen ze (individuele en structurele) signalen opvangen van potentiële rechthebbenden.
- ✓ Verder vergt proactieve dienstverlening – zowel in landelijke als stedelijke context – de aanwezigheid van lokale ankerplaatsen¹⁴. We noemen deze geïntegreerde basisvoorzieningen een samenhangend geheel van laagdrempelige lokale initiatieven waar diverse maatschappelijk kwetsbare groepen aangesproken worden en er op informele wijze kunnen samenkomen in een ondersteunende omgeving.
- ✓ Tot slot kan proactieve dienstverlening niet gerealiseerd worden zonder doorgedreven participatie van cliënten van maatschappelijke dienstverlening.

¹⁴ Onder lokale ankerplaatsen verstaan we buurthuizen, inloopcentra, dorpsrestaurants, sociale huizen, ...

Daartoe dient ingezet te worden op zowel formele als laagdrempelige participatie-initiatieven.

- Zowel in stedelijke als landelijke gebieden stimuleren lokale besturen de opstart en werking van wijkgezondheidscentra en bevorderen ze diverse initiatieven om die eerstelijns welzijns- en gezondheidszorg toegankelijker te maken:
 - ✓ Ze stimuleren de toepassing van het derdebetalersysteem.
 - ✓ Ze streven er naar dat elke inwoner die recht heeft op een Omnio-statuuut dit ook effectief toegekend krijgt.
 - ✓ Ze investeren in aangepaste gezondheidspreventie en –promotie, als een noodzakelijke vorm van eerstelijns welzijns- en gezondheidszorg.
 - ✓ Ze stimuleren samenwerking tussen eerstelijnsactoren.

8. Sociale activering op ieders maat

Door middel van een maatgericht en een sociaal rechtvaardig activeringsbeleid realiseren lokale overheden ieders recht op maatschappelijke integratie:

- Om de voorwaarden te scheppen zodat iedereen aan de samenleving kan deelnemen, investeren gemeenten en OCMW's (in samenspraak met VDAB) in integrale begeleidingstrajecten waarin aan werk-welzijnsproblemen gewerkt wordt. Via deze trajecten herleiden de lokale besturen het aantal schorsingen van het leefloon voor deze maatschappelijk kwetsbare groepen tot nul.
- Lokale besturen kiezen voor sociale activering waarbij 'actief zijn' meer is dan louter een job in het reguliere circuit. Met de nadruk op het welzijn van de cliënt en met grote aandacht voor de keuze van de cliënt zelf, kunnen opleiding en vrijwilligerswerk volwaardige alternatieven zijn. Hierbij moeten ook middelen voorzien worden om de ontvangende vrijwilligersorganisaties een goede omkadering te bieden voor het onthalen en begeleiden van de cliënt. Daarnaast moet het lokale bestuur tegelijk investeren in het welzijn van de cliënt: kwaliteitsvolle huisvesting, een waardig inkomen, ...
- Geen sociale activering zonder een ruim en divers aanbod. Bij aanbestedingen maken lokale besturen daartoe gebruik van een sociale clausule, die sociale criteria in de overheidsopdracht bepaalt.
- Gemeenten investeren ook in de oprichting van nieuwe en de verdere ontwikkeling van bestaande buurtontwikkelingsdiensten op hun grondgebied.¹⁵

¹⁵ Buurtontwikkelingsdiensten zijn buurtdiensten die sterk gericht zijn op armoedebestrijding in kansarme buurten. Deze buurtdiensten stellen moeilijk inzetbare werkzoekenden uit een kansarme buurt te werk en werken aan de levenskwaliteit van de buurt (door een sociaal restaurant, buurtsportactiviteiten,

- Lokale besturen engageren zich om ook zelf uit te groeien tot een belangrijke werkgever van maatschappelijke kwetsbare groepen.

9. Recht op een leefbare woonomgeving

Vooraf in achtergestelde wijken staat het recht op een leefbare woonomgeving ernstig onder druk. Structurele armoedebestrijding dient er gepaard te gaan met een consequente strijd tegen verloedering. Lokale besturen hebben daartoe diverse hefboomen ter beschikking:

- Lokale besturen organiseren en/of faciliteren een basisaanbod van dienstverlening in elke wijk van de stad of gemeente: denk daarbij onder meer (zij het niet uitsluitend) aan een kwalitatief groenonderhoud, aan een doordacht afvalbeleid, aan een voortdurend onderhoud van speeltuigen, aan gebouwen en wegen, aan een toegankelijk aanbod van buurtwerk en maatschappelijke dienstverlening, aan een voelbare aanwezigheid van vertrouwde wijkagenten, aan een doordacht verkeers- en parkeerbeleid, aan openbaar vervoer, aan de aanwezigheid van een postkantoor, enz.
- In landelijke gebieden waar het netwerk van De Lijn onvoldoende is uitgebouwd, investeren lokale besturen in de totstandkoming of ondersteuning van een mindermobielen centrale. Deze mindermobielen centrale moet ook laagdrempelig (gratis oproepnummer, goedkope tarieven, dienstverlening op maat van mensen in armoede) voor mensen in armoede zijn zodat zij daar terecht kunnen.
- Lokale besturen versterken het imago van achtergestelde buurten en wijken, o.a. door in te zetten op aanwezige troeven en vorm te geven aan een door de bewoners gedragen wijkidentiteit.
- Sociale mix vormt geen doel op zich, maar slechts een middel om sociale samenhang te bevorderen. Gemeentebesturen en/of sociale huisvestingsmaatschappijen die een sociale mix nastreven, maken voorafgaand een participatieve analyse van kansen en bedreigingen voor bewoners, met specifieke focus op de gevolgen voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Deze analyse omschrijft duidelijk de randvoorwaarden en ondersteunende maatregelen die noodzakelijk zijn om sociale verdringing te voorkomen en om de leefbaarheid voor alle bevolkingsgroepen te garanderen.

laagdrempelige computeropleidingen, opruimen zwerfvuil, wijkcomposterend,...). Op deze manier hebben deze buurtdiensten een positieve impact op de buurt- of wijkontwikkeling: de sociale samenhang wordt verbeterd en de interculturele samenleving bevordert. De buurtontwikkelingsdiensten zijn dus een belangrijke schakel in zowel de bestrijding als de preventie van kansarmoede.

10. Ruimte voor kinderen en jongeren

- Kinderen en jongeren hebben nood aan ruimte om te spelen en jong te zijn. De gemeente voorziet in aangepaste openbare ruimte op maat van verschillende leeftijdsgroepen.
- Bij creatie of renovatie van nieuwe speelinfrastructuur heeft de gemeente aandacht voor de participatie van kansarme kinderen en jongeren.
- De gemeente maakt het recht op spelen waar via het lokaal politiereglement.¹⁶ Veilig kunnen spelen of rondhangen is belangrijk. De gemeente voert een preventief beleid gericht op het garanderen van de veiligheid en leefbaarheid van de openbare ruimte. Wanneer men repressief optreedt wordt de GAS (gemeentelijke administratieve sanctie) zo min mogelijk gebruikt. Zeker de geldboete is onrechtvaardig en nefast voor gezinnen in armoede.
- De gemeente ondersteunt actief het vrijetijdsaanbod. Naast aandacht voor de toegankelijkheid in het reguliere jeugd-, sport- en cultuuraanbod, is vooral van belang dat er daarnaast een doelgroepspecifiek aanbod ondersteund wordt zodat kwetsbare kinderen en jongeren een zinvol en leuk vrijetijdsaanbod krijgen.
- De gemeente zorgt voor een laagdrempelige ondersteuning voor gezinnen in armoede. Samen met alle lokale actoren wordt gezocht naar een goede ontmoetingsplaats en aanspreekpunt voor opvoedingsvragen. Een plaats waar ouders zich veilig en geborgen voelen. Zowel via ontmoeting als via een aanspreekpersoon kunnen zij terecht met opvoedingsvragen, zonder een gevoel van schaamte of zonder in een hulpverleningstraject te belanden.
- De gemeente zorgt voor voldoende en toegankelijke kinderopvangplaatsen. Hiervoor wordt binnen het lokaal overleg kinderopvang ook expliciet aandacht besteed aan maatschappelijk kwetsbare groepen. Zo helpt het lokaal bestuur mee met het invullen van het recht op kinderopvang zoals opgenomen in het Vlaams kaderdecreet kinderopvang. Prijzen, leesbare informatie, noodzakelijke voorrangsregels, vorming van personeel en het ter beschikking stellen van occasionele en flexibele kinderopvang maken hiervan deel uit.

¹⁶ Dit kan naar voorbeeld van Dendermonde. Zij namen volgende zin op in het algemeen politiereglement: "Een geluid wordt als niet-hinderlijk beschouwd wanneer dit het gevolg is van spelende kinderen."

11. Mensen zonder papieren: NEEN aan een rechteloze en verpauperde onderklasse in onze samenleving

Gezinnen zonder wettig verblijf verglijden steeds meer tot een rechteloze en verpauperde onderklasse in onze samenleving die volledig aan haar lot wordt overgelaten. De humanitaire crisis die deze gezinnen treft, wordt stilaan systemisch: op steeds meer domeinen worden zelfs de meest minimale rechten van gezinnen zonder wettig verblijf in vraag gesteld. Van lokale besturen verwachten we dat zij de toegang tot deze minimale rechten maximaal waarborgen:

- Recht op onderwijs voor kinderen zonder wettig verblijf: sleutel aan inschrijvingsprocedures zodat ouders van kinderen zonder wettig verblijf hun kind op een gemakkelijke en niet bedreigende manier kunnen inschrijven in het onderwijs. Bied ook inschrijvingssystemen aan die werken zonder rijksregisternummer.
- Recht op dringende medische hulp : maak als OCMW afspraken met de medische sector via een conventie. Met daarin duidelijke antwoorden op volgende vragen: welke gegevens heeft het OCMW precies nodig? Welke formulieren moet het OCMW gebruiken? Wat te doen met spoedgevallen of in het weekend? Wat valt er onder dringende medische hulp?
- Werk als OCMW met een medische kaart zodat de zorgverstrekker zeker is van de betalingsverbintenis en de patiënt in kwestie niet bij elke dringende situatie het OCMW moet passeren. Heb als OCMW ook vertrouwen in de medische zorgverstrekker bij het inschatten van de hoogdringendheid.
- Artikel 77 van de Vreemdelingenwet bepaalt dat een vreemdeling zonder wettig verblijf helpen of bijstaan niet strafbaar is, als die hulp of bijstand vooral uit humanitaire overwegingen verleend wordt. Vrijwilligers, professionele hulpverleners of ambtenaren mogen medische hulp verlenen, voedsel, kledij of onderdak geven en/of op zoek gaan naar een oplossing voor de verblijfssituatie. Ze kunnen daarvoor niet vervolgd of gestraft worden. Dit betekent dat zij hulp- en dienstverlening kunnen bieden zonder rapportageverplichting met betrekking tot het verblijfsstatuut.

Mensen zonder papieren, vluchtelingen, asielzoekers, ... met soms traumatische ervaringen zijn op de dool en moeten zich vestigen in aandachtswijken waar mensen reeds lang in moeilijke omstandigheden leven. Dit verzwaart de situatie voor alle partijen. De lokale bevolking keert zich dikwijls tegen deze nieuwkomers en geeft hen de schuld van al wat mis gaat, soms op scherpe wijze. Armoede zet met andere woorden aan tot discriminatie. Lokale besturen moeten op een positieve manier aandacht opbrengen voor de diversiteit aan bevolkingsgroepen in wijken die gekenmerkt zijn door achterstelling en armoede. Maatregelen moeten gericht zijn op het verbeteren van de leefomstandigheden op het vlak van huisvesting, publieke ruimte, mobiliteit, groenvoorziening e.d. om een goed samenleven zonder discriminatie kansen te geven.

12. Participatie: noodzakelijk cement van onze 21ste eeuwse lokale democratie

Een lokale democratie die louter vertrekt vanuit onze klassieke representatiedemocratie – die steunt op verkiezingen, politieke partijen, beslissingen door raden en uitvoerende colleges – heeft het in onze 21ste eeuw steeds moeilijker: niet alleen om op continue basis de meest noodzakelijke en doeltreffende (sociale en andere) maatregelen te nemen, maar ook om voor deze beleidskeuzes een voldoende draagvlak te vinden onder de bevolking.

Daarom schuiven we een radicale keuze voor een innoverend participatiebeleid – wat uitdrukkelijk méér inhoudt dan een eerder klassiek inspraakbeleid – naar voor als een rode draad doorheen al onze andere beleidsvoorstellen. Een dergelijk innoverend participatiebeleid vormt immers de noodzakelijke, zij het onvoldoende voorwaarde om o.a. op het vlak van armoedebestrijding en samenleven fundamentele stappen vooruit te zetten. Het vergt ook inzet van budgettaire- en personeelsmiddelen van lokale besturen.

Binnen dit twaalfde werk, dat als een rode draad doorheen de elf voorgaande loopt, schuiven we liefst twaalf deelwerken naar voor:

- 12.1. In samenspraak met armoedeverenigingen, buurt- en opbouwwerkprojecten en sociale middenveldorganisaties werken lokale besturen aan het begin van de legislatuur een armoedebarmometer (waardoor de evolutie van armoede in een gemeente kan opgevolgd worden) en een armoedetoets (waaraan belangrijke lokale beslissingen – ook binnen zogenaamd harde beleidsdomeinen – dienen getoetst te worden) uit.

In het armoedebestrijdingsbeleid van lokale besturen worden etnisch-culturele minderheden uitdrukkelijk als doelgroep benaderd. Lokale besturen nemen initiatieven om hen, net als andere mensen in armoede, te betrekken in het beleid omtrent armoedebestrijding.¹⁷

- 12.2. Lokale besturen stellen – in samenspraak met lokale stakeholders en met specifieke aandacht voor participatie van maatschappelijk kwetsbare groepen – een sociaal effectenrapport op bij de start van het planningsproces van ingrijpende infrastructuurwerken en/of van andere ingrepen die een grote impact hebben op het wonen en samenleven in wijken en buurten. Indien blijkt dat deze plannen een sociaal deficit (en bijvoorbeeld leiden tot sociale verdringing) tot gevolg hebben, worden ze opgeborg en bijgestuurd, bijvoorbeeld door tijdig afdoende compenserende maatregelen te nemen.

¹⁷ De verkleuring van de armoede is een realiteit. In de Marokkaanse gemeenschap leeft 54% onder de armoedegrens. Bij mensen van niet-Europese (37%), Oost-Europese (36%) of Turkse (33%) origine is de situatie niet veel beter. Sociaal-economische breuklijnen lopen samen met etnisch-culturele breuklijnen. Deze trend voedt de polarisering en concurrentie tussen kwetsbare groepen aan de onderkant van onze samenleving.

- 12.3. Maatschappelijk kwetsbare groepen, armoedeverenigingen, buurt- en opbouwwerkprojecten en sociale middenveldorganisaties worden tijdig en uitvoerig betrokken bij de planning, uitvoering en evaluatie van de strategische meerjarenplanning van lokale besturen.
- 12.4. Lokale overheden brengen maatschappelijk kwetsbare mensen samen om de dienstverlening op continue basis zowel te evalueren als te verbeteren.
- 12.5. Elke stad of gemeente maakt een degelijke probleemanalyse van het gelijke onderwijskansenprobleem en betreft hierbij de ouders.
- 12.6. Een participatief tot stand gekomen woonmonitor brengt de woonnoden van maatschappelijk kwetsbare groepen in kaart (Hoeveel bijkomende sociale woningen zijn er nodig? Wat is de optimale verhouding tussen sociale huur- en koopwoningen? Aan welke types van woningen is er behoefte? Enz.).
- 12.7. Lokale besturen bieden financiële en logistieke ondersteuning aan participatie-initiatieven in de sociale huisvesting. Sociale huisvestingsmaatschappijen ontwikkelen volwaardige participatieplannen waarbij in belangrijke mate aandacht wordt geschonken aan de noden van de meest kwetsbare huurders.
- 12.8. In voortdurende samenspraak met lokale stakeholders in al hun diversiteit (senioren, jongeren, gezinnen met kleine kinderen, handelaars, gemeentelijke diensten, wijkagenten, buurt- en opbouwwerkprojecten, verenigingen waar armen het woord nemen, wijkverenigingen, scholen, enz.) monitoren lokale besturen het samenleven in buurten en wijken.
- 12.9. Wijkplannen hebben oog voor voldoende ontmoetingskansen voor buurtbewoners en spelen actief in op ieders noden en verzuchtingen in verband met het gebruik van de openbare ruimte.
- 12.10. Via wijkgebonden participatiebudgetten geven maatschappelijk kwetsbare groepen mee vorm aan de leef- en woonkwaliteit van buurten en wijken.
- 12.11. Gegarandeerde en ondersteunde aanwezigheid van maatschappelijk kwetsbare groepen op de gemeentelijke commissies voor ruimtelijke ordening (GECORO's) en gerichte participatiemethodieken versterken de stem van maatschappelijk kwetsbare gezinnen in het stedelijk debat over ruimtelijke ordening.
- 12.12. Steden en gemeenten maken – naar Duits voorbeeld – werk van een participatieve begroting. Bijzondere aandacht en actieve ondersteuning worden hierbij voorzien voor evenredige en gelijkwaardige participatie door maatschappelijk kwetsbare groepen.

12.13. Het beleid kent sociale innovatie – bijvoorbeeld op het vlak van participatie –dezelfde waardering toe als technologische innovatie en ondernemerschap en voorziet een gelijkaardige ondersteuning en omkadering.¹⁸

Geert Marrin – sector Samenlevingsopbouw
geert.marrin@samenlevingsopbouw.be – 0474/66.33.78.

Anita Cautsers – CAW Federatie
anita.cautsers@cawfederatie.be – 0492/73.54.23.

Frederic Vanhauwaert – Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen
frederic.vanhauwaert@vlaams-netwerk-armoede.be – 0473/56.28.68.

Bert D'hondt – Welzijnszorg, Samen tegen armoede
bert.dhondt@welzijnszorg.be – 0498/69.99.83.

Diederik Janssens – Welzijnsschakels, Elke schakel telt
diederik.janssens@welzijnsschakels.be – 02/548.26.78.

Martine Van Geyt – Steunpunt Algemeen Welzijnswerk/Vlaams straathoekwerk overleg
martine.vangeyt@steunpunt.be – 03/340.49.23.

¹⁸ Een proces waarbij een gedeelte van de gemeentelijke begroting participatief wordt bestemd, zou een voorbeeld van sociale innovatie op het vlak van participatie kunnen zijn. Andere voorbeelden van sociale innovatie zijn experimenten met wooncoöperaties, sociale uitzendkantoren, buurtontwikkelingsmaatschappijen, enz.